

Онїка Я.В.

*здобувач кафедри цивільно-правових дисциплін,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЛІСУ ТА ЛІСОВОЇ РОСЛИННОСТІ ЯК ОБ'ЄКТІВ РЕЧОВОГО ПРАВА

У чинному Лісовому кодексі України (далі – ЛК України) ліс проголошується як об'єкт права власності. Так, Глава 1 ЛК України має назву «Право власності на ліси» і закріплює право державної, комунальної та приватної власності на ліси [1]. Разом з тим, ЛК України містить такі поняття як: «лісова ділянка», «земельна лісова ділянка», «лісовий фонд», «землі лісогосподарського призначення». Право власності є перш за все цивільним правом, правом на річ. Якщо право власності встановлюється саме до такої категорії як «ліс», то ліси повинні відповідати усім критеріям, які стосуються речей як об'єктів цивільних прав.

Отже, спробуємо з'ясувати правову природу лісу та лісової рослинності як об'єктів речового права.

За визначенням ЦК України, річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки (ч. 1 ст. 179) [2].

Тому, перш за все, проаналізуємо, у якій мірі ліс відповідає визначенню речі.

«Ліс – тип природних комплексів, у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище» (абз. 1 ст. 1 ЛК України) [1].

Тобто ліс є доволі складним поняттям, що визначається як «тип природних комплексів». У Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) природні комплекси не названі серед об'єктів цивільних прав [2]. Наскільки ж відповідає «ліс» цивільно-правовому значенню речі?

Автори науково-практичного коментаря до ЦК України за ред. проф. І.В. Спасибо-Фатєєвої звертають увагу на таку ознаку речі як «дискретність». Це означає, що річ повинна бути конкретно і матеріально відокремленою від зовнішнього світу [3, с. 228]. Але ліс, як природний комплекс, поєднує в собі систему взаємопов'язаних елементів (рослинність із ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними організмами). Усі ці елементи постійно змінюються у кількісному та якісному складі. Тобто ліс з однією, наприклад, кількістю дерев чи тварин, не є тим самим матеріальним предметом через певний час, коли стає лісом з іншою кількістю дерев чи тварин. Але кількість рослин, тварин і мікроорганізмів постійно і досить швидко змінюється. Дикі тварини можуть вільно переміщуватися у просторі, зовсім необов'язково перебуваючи у межах одного природного комплексу, не кажучи вже про мікроорганізми. Тому досить проблематичним уявляється індивідуалізувати ліс для цілей конкретного цивільно-правового правочину.

Отже, не можна казати, що ліс відповідає ознаці речі – дискретності. Водночас, лісова земельна ділянка, таку ознаку має, оскільки, як вказано у ч. 4 ст. 179 ЛК України, є ділянкою лісовою фонду з визначеними межами [2].

Іншою важливою ознакою речі як об'єкту цивільних прав є оборотоздатність, тобто можливість вільного відчуження.

Якщо розглядати можливість відчуження лісів, необхідно вказати на те, яким чином відбувається перехід права власності, зокрема, права приватної власності. ЛК України досить однозначно відповідає на це питання: відповідно до ст. 12 об'єктами набуття у власність є замкнені лісові ділянки [4, с. 211]. Моментом виникнення права приватної власності на ліси вказано момент одержання громадянами України та юридичними особами документів, що посвідчують *право власності на земельну ділянку (курсив – Я.О.)*, та їх державної реєстрації.

Отже, набуття права власності на ліси відбувається саме шляхом набуття права власності на замкнену лісову земельну ділянку. Автори науково-практичного коментаря до ЛК України за ред. проф. Г.І. Балюк тлумачать «замкнутість» як розташування земельної лісової ділянки в оточенні земель з іншими видами угідь. Замкнутість і визначеність меж надають земельній лісовій ділянці ознаку дискретності [4, с. 214].

Тому відповідь на питання, що є насправді об'єктом цивільного обороту, є цілком однозначною – земельна лісова ділянка.

Отже, річчю є земельна лісова ділянка. Спробуємо визначити, якою річчю є земельна лісова ділянка відповідно до класифікації речей за ЦК України.

Відповідно до ч.1 ст. 181 ЦК України до нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення [2]. Тому за визначенням земельна ділянка є нерухомою річчю.

Вважаємо, що для встановлення юридичної природи лісової рослинності як об'єкту цивільних прав важливо визначити співвідношення лісової рослинності із земельною ділянкою, на якій вона росте.

Відповідно до ч. 2 ст. 179 Земельного кодексу України право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (грунтовий) шар, а також на водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження, які на ній знаходяться, якщо інше не встановлено законом та не порушує прав інших осіб [5]. Аналогічне формулювання міститься у ч. 3 ст. 373 ЦК України: «Право власності на земельну ділянку поширюється на поверхневий (грунтовий) шар у межах цієї ділянки, на водні об'єкти, ліси, багаторічні насадження, які на ній знаходяться, а також на простір, що є над і під поверхнею ділянки, висотою та глибиною, які необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд».

З формулювання вказаної статті випливає, що ліс не є самостійним об'єктом права власності, що явно не узгоджується за деякими наведеними вище положеннями ЛК України. Об'єктом права власності є саме земельна ділянка. Якщо на земельній ділянці знаходиться лісова рослинність, то право

власності поширюється автоматично й на останню. Це цілком відповідає класичному правилу, сформульованому римськими юристами: «*Superficies solo cedit*» – те, що знаходиться на поверхні, слідує (юридичній долі) землі [4, с. 135].

Щодо юридичної природи рослинності, яка вкриває земельну ділянку, існують різні підходи у науковій літературі. Так, Я.О. Самсонова на основі аналізу законодавства різних країн виділяє такі концепції співвідношення об'єктів матеріального світу із землею: самостійності усіх об'єктів, складових частин головної речі (землі), головної речі та її приналежності і концепція складної речі [6, с. 97].

Більш правильним видається підхід, за яким рослинність, розташована на земельній ділянці, буде вважатися її складовою частиною. У ст. 2 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» до нерухомого майна віднесено земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких неможливе без їх знецінення та зміни призначення [7]. За цим визначенням, лісова рослинність є нерухомим майном. Але, за визначенням нерухомих речей, поданому у ч. 1 ст. 181 ЦК України, рослинність не можна чітко визнати складовою частиною земельної ділянки [2]. Втім, така концепція законодавця вважалася б логічною з огляду на визначення складової частини речі, що міститься у ЦК України.

Таким чином, ліс не є самостійним об'єктом речового права, оскільки не може бути визнаним річчю. Об'єктом цивільних прав є саме земельна лісова ділянка. За своєю сутністю земельна лісова ділянка є складною річчю. Лісова рослинність є складовою частиною земельної лісової ділянки і тому не може бути окремим об'єктом цивільно-правових правочинів. Перехід права власності на земельну лісову ділянку, вкриту лісовою рослинністю, означає одночасно перехід права на лісову рослинність як складову частину земельної ділянки.

Список використаних джерел:

1. Лісовий кодекс України//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>
2. Цивільний кодекс України//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). – Т. 5: Право власності та інші речові права. [Текст] / За ред. проф. І.В. Спасибо-Фатеєвої. – Серія «Коментарі та аналітика» – Х.: ФО-П Лисяк Л.С., 2011. – Право власності та інші речові права – 624 с.
4. Науково-практичний коментар Лісового кодексу України [Текст] / [Балюк Г.І., Власенко Ю. Л., Гетьман А. П. та ін]; за ред. Г. І. Балюк. – Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2009. – № 10. – 368 с.
5. Земельний Кодекс України// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
6. Самсонова Я.О. Правові засади виробництва й реалізації виноградної продукції в Україні: Монографія. – Харків, Видавництво «С.А.М.». – 176 с.
7. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» № 1952-IV від 01.07.2004р.// Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 51. – Ст. 553.